

УДК 637.134 (477.46)

БОНДАРЕЦЬ В.В., аспірант

Науковий керівник – **КУКУРУДЗА І.І.**, д-р екон. наук, професор

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

Yulya@um.ck.ua

СТАН ЕКОНОМІКИ МОЛОКОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті схематично розглянуто молокопереробний підкомплекс Черкаської області; досліджено стан виробництва та переробки молока в області, проаналізовано роботу та вимоги до якості молокосировини на найбільших молокопереробних підприємствах області. Представлено структуру реалізованого молока за якістю сортового складу молока, прийнятого для молокопереробних підприємств; висвітлено вимоги Європейського Союзу до якості молока та досліджено показники якості заготовленого молока переробними підприємствами Черкаської області; розроблено основні напрями ефективного функціонування молокопродуктового підкомплексу Черкаської області.

Ключові слова: конкурентоспроможність, обсяг виробництва, молокопереробні підприємства, якість реалізованого молока, молокопродуктовий підкомплекс.

Постановка проблеми. Розвиток підприємницьких структур, діяльність яких пов'язана з виробництвом і переробкою молока в агропромисловому комплексі, значною мірою залежить від багатьох чинників, які проявляються залежно від певної кон'юнктури ринку. Для розвитку молокопродуктового підкомплексу необхідною є розробка і впровадження дійових економічних заходів, які б дозволили ефективно функціонувати на ринку підприємствам молокопродуктового підкомплексу для виробництва та реалізації ними високоякісної молокопродукції. Саме тому аналіз економічного стану молокопродуктового підкомплексу регіонів є актуальним та перспективним напрямом досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняна наукова парадигма функціонування підприємницьких структур у сфері агробізнесу та формування їх конкурентоспроможності отримала розвиток під впливом фундаментальних і прикладних досліджень вчених: А. Андрійчука, Ю. Губені, В. Зіновчука, Т. Зінчук, В. Іванюти, П. Канінського, М. Маліка, В. Мессель-Веселяка, О. Могильного, О. Онищенко, Г. Підлесецького, П. Саблука, Д. Семенди, О. Школьного, О. Шпикуляка та ін.

Питання розвитку та основних елементів забезпечення конкурентних переваг молокопереробної галузі представлені у працях В. Клочан, Н. Костаневич, Н. Карачиної, Н. Шандрової, О. Моргун, О. Мороз, О. Швець, С. Скуртола, С. Теслюка, Т. Халімон, Ю. Радіонова, Я. Галак та інших вчених.

Незважаючи на активізацію наукових пошуків в напрямку обґрунтування економічних механізмів ефективного функціонування сфер виробництва і переробки молока та вирішення проблеми продовольчої безпеки, поза межею наукових досліджень ще залишається комплекс питань щодо формування і раціонального використання всіх складових елементів і чинників підвищення конкурентоспроможності молокопродуктового підкомплексу та його сегментів.

Мета і завдання дослідження – вивчення стану виробництва та переробки молока в Черкаській області та визначення перспектив галузі.

Матеріал і методика дослідження. Для наукового вирішення поставлених завдань використано загальнонаукові методи наукового пізнання та дослідження економічних явищ. Теоретико-методологічною основою дослідження є праці вітчизняних та закордонних науковців і практиків. У статті використано такі методи дослідження: абстрактно-логічний та економіко-статистичний, зокрема монографічний, порівняння, табличний та графічний.

Результати досліджень та їх обговорення. Ефективне функціонування вітчизняного ринку молока і продуктів його переробки, адекватне відображення інтересів учасників технологічного ланцюга підприємств молокопродуктового підкомплексу та забезпечення їх конкурентоспроможності може бути забезпечене інтеграцією всіх сфер діяльності відповідного продуктового підкомплексу, створенням об'єднань з виробництва молока і молокопродуктів, до складу яких увійдуть підприємства аграрного сектору та представники переробної промисловості регіону (рис. 1).

Досвід країн з високорозвиненою економікою АПК показує, що чим численнішими та складнішими є зв'язки між партнерами з виробництва готового до споживання продукту, тим

необхіднішою стає потреба в об'єднанні суб'єктів аграрно-промислового виробництва відповідного продуктового підкомплексу в єдине ціле.

Рисунок. 1 – Схема молокопереробного підкомплексу Черкаської області [1]

Це обумовлюється необхідністю досягнення стабільності та ритмічності постачання сільськогосподарської сировини підприємствам переробної промисловості, розвитку спеціалізації та концентрації аграрно-промислового виробництва, що, в свою чергу, забезпечить підвищення продуктивності праці, повніше використання виробничих потужностей, а також економію матеріальних, фінансових та трудових ресурсів [2].

Важливе місце у підвищенні ефективності виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах відводиться якості молока. Зазначимо, що різниця між закупівельними цінами на молоко класу «екстра» і першого гатунку залежить від пори року та молокопереробного підприємства. Враховуючи технологічний стан тваринницьких ферм більшості сільськогосподарських підприємств, реалізація молока можлива лише першого гатунку (рис. 2).

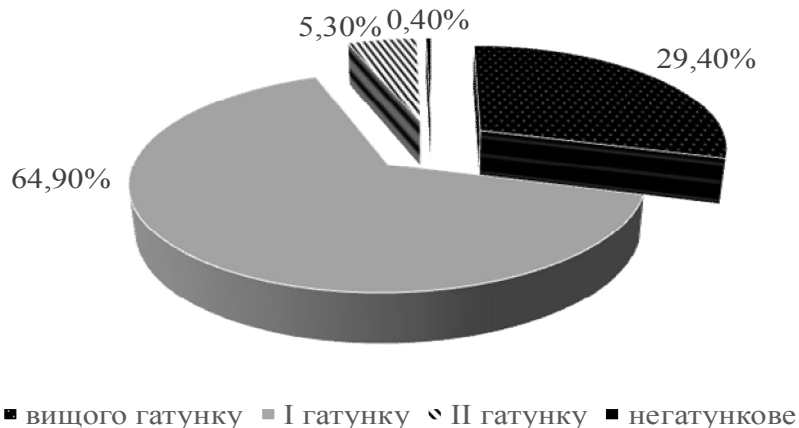

Рисунок 2 – Структура якості молока, реалізованого на переробні підприємства сільськогосподарськими підприємствами Черкаської області, 2012 р.

Для вирішення цієї проблеми необхідно створити умови для залучення інвестицій у переобладнання молочнотоварних ферм.

Аналіз роботи сфери переробки показав, що нині найбільшими молокопереробними підприємствами у Черкаській області є ВАТ «Іркліівський маслосирзавод» і ВАТ «Звенигородський сиркомбінат». На їх частку у 2012 р. припадало 32 і 39,5 % відповідно від загального обсягу переробленого в межах області молока.

Незважаючи на тенденції скорочення виробництва сировини, заводи щорічно збільшують її заготівлю за рахунок закупівель в інших регіонах. Так, у 2012 р. частка ввезеного з-за меж області молока на ВАТ «Іркліівський маслосирзавод» склала 85% від загальних заготівель, на ВАТ «Звенигородський сиркомбінат» – 95,5%.

З метою дослідження рівня якості молокосировини порівняємо вимоги заводів. Виявлено, що ВАТ «Звенигородський сиркомбінат» за основними параметрами, що визначають гатунок молока (бактеріальної забрудненості й кількості соматичних клітин), ставить нижчі вимоги ніж ВАТ «Іркліівський маслосирзавод». Аналіз структури заготівель молока у розрізі гатунків виявив незначні її коливання на ВАТ «Іркліівський маслосирзавод» (табл. 1).

Таблиця 1– Структура сортового складу молока, прийнятого на молокопереробні підприємства Черкаської області, %

Гатунки	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
ВАТ «Іркліівський маслосирзавод»					
Вищий	31,2	28,4	33,4	25,7	29,3
Перший	30,3	39,8	35,1	35,8	37,5
Другий	38,5	31,7	31,2	38,0	33,0
Негатункове	0,01	0,04	0,3	0,5	0,2
Разом	100	100	100	100	100
ВАТ «Звенигородський сиркомбінат»					
Вищий	43,6	61,4	64,5	87,2	91,8
Перший	40,9	29,7	27,5	10,1	6,2
Другий	4,1	4,6	4,0	1,7	1,0
Негатункове	4,3	4,3	4,0	1,0	1,0
Разом	100	100	100	100	100

У 2012 р. у ВАТ «Іркліівський маслосирзавод» частка вищого гатунку молока становила 29,3%, другого – 33,0%. Найбільшою була питома вага молока першого гатунку – 37,5 %. На ВАТ «Звенигородський сиркомбінат» сортова структура дещо змінюється. За останній рік понад 90% прийнятого молока було визнано лабораторією вищим гатунком.

Досліджувані молокоперобні підприємства відрізняються високими вимогами до сировини. Інші заводи менш прискіпливо ставляться до якості молока, тому сортова структура в них має значно гірші показники.

Причини низької якості продукції на сировинному молочному ринку полягають у зосередженні значної частки її виробництва в приватному секторі. У 2012 р. на досліджуваних молокопереробних підприємствах господарства населення забезпечили половину заготовленого молока.

У Франції, наприклад, молоко для переробки закуповується від фермерських господарств з поголів'ям 50 корів і більше, в Польщі – за кількості 14 корів і більше. Ці господарства мають відповідні умови й дозвіл. Тому в Польщі гатунком «екстра-клас» прийнято 95,5 % сировини, а в Україні вищим гатунком – лише 4,8 %. Успіх у конкурентному середовищі Європейського ринку молочних продуктів можливий за умови впровадження у виробництво нових критеріїв оцінки якості молока, що передбачено державним стандартом на молоко ДСТУ 3661-97 (табл. 2) [3].

Таблиця 2 – Вимоги Європейського Союзу до якості молока

Показник якості одиниці виміру	Норма для класів		
	другий	перший	екстра
Активна кислотність, од. рН	6,6-6,8	6,6-6,8	6,6-6,8
Бактеріальне обсіменіння, тис. см ³ .	≤ 1000	≤ 400	≤ 30
Кількість соматичних клітин, тис. см ³ .	≤ 1000	≤ 500	≤ 300

Відомо, що переробні підприємства, оснащені високотехнологічним обладнанням, не можуть використовувати будь-яку сировину і при цьому виробляти якісну продукцію. Загалом в області суттєвих змін у бік підвищення якості молока, яке здають на переробку, за останні два роки не відбулося, що призводить до додаткових втрат продукції (табл. 3).

Крім питань якості та безпеки, проблемним залишається створення розвиненої сертифікованої мережі для збирання молока. Хоча окремі молокопереробні підприємства створюють мережі для збору молока із приймальними пунктами, оснащеними сучасним холодильним і лабораторним обладнанням та ін. Практично усі молокопереробні підприємства для сировини, яка надходить від господарств населення, застосовують додаткову пастеризацію, щоб вона відповідала всім необхідним нормам безпеки. Проте поки такий підхід не має масового характеру, і проблема з якістю сировини, яка потрапляє на підприємства, залишається в цілому не вирішеною.

Таблиця 3 – Показники якості заготовленого молока переробними підприємствами Черкаської області

Показник	2011 р. до підсумку, %	2012 р. до підсумку, %
Розподіл за кислотністю (Т°):		
17°	2,9	1,5
18°	81,2	80,0
19°	8,6	8,4
20°	6,5	8,6
21°	1,1	1,5
Розподіл за механічною засміченістю:		
1 гр	74,1	73,1
2 гр	24,3	25,4
3 гр	1,6	1,5
Розподіл за бактеріальною забрудненістю:		
1 кл.	60,2	58,6
2 кл.	36,9	36,6
3 кл.	2,9	4,8

Висновки. Отже, ефективне функціонування молокопродуктового підкомплексу Черкаської області залежить від загального стану економіки як цілісної системи, розвиток якої забезпечується державними заходами та внутрішніми чинниками формування їх конкурентоспроможності. Функціонування молокопереробних підприємств у ринкових умовах об'єктивно потребує стратегічної орієнтації та перспектив адаптації до постійних змін як у внутрішньому, так й у зовнішньому конкурентному середовищі, здобуття переваг у виробництві якісних, доступних за ціною товарів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Нестерчук Ю.О. Ресурсний потенціал підприємств продуктових підкомплексів АПК [Текст] : монографія / Ю. О. Нестерчук, Н. В. Бутко. – Черкаси : ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2013. – 215 с.
2. Шубравська О. В. Розвиток ринку молока і молочної продукції: світові тенденції і вітчизняні перспективи / О. В. Шубравська // Економіка і прогнозування. – 2008. – №2. – С. 81-88.
3. Радько В. І. Тенденції розвитку виробництва молока в Україні / В. І. Радько // Економіка АПК. – 2010. – № 11. – С. 24-28.

REFERENCES

1. Nesterchuk Yu. O. Resursniy potentsial pidpriemstv produktovih pidkompleksiv APK [Tekst] : monografiya / Yu. O. Nesterchuk, N. V. Butko. – Cherkasi : ChNU Im. Bogdana Hmel'nitskogo, 2013. – 215 s.
2. Shubravskaya O. V. Rozvitok rinku moloka i molochnoyi produktsiy: svitovi tendentsiyi i vitchiznyani perspektivi / O. V. Shubravskaya // Ekonomika i prognozuvannya. – 2008. – №2. – S. 81-88.
3. Radko V. I. Tendentsiyi rozvitku virobnitstva moloka v Ukraini / V. I. Radko // Ekonomika APK. – 2010. – № 11. – S. 24-28.

Состояние экономики молокопродуктов подкомплекса Черкасской области

В.В. Бондарец

В статье схематически рассмотрен молокоперерабатывающий подкомплекс Черкасской области; исследовано состояние производства и переработки молока в области, проанализирована работа и требования к качеству молока сырья на крупнейших молокоперерабатывающих предприятиях области; представлена структура реализованного молока по качеству сортового состава, принятая перерабатывающими предприятиями; освещены требования Европейского Союза к качеству молока и исследованы показатели качества заготовленного молока перерабатывающими предприятиями Черкасской области; разработаны основные направления эффективного функционирования молокопродуктов подкомплекса Черкасской области.

Ключевые слова: конкурентоспособность, объем производства, молокоперерабатывающие предприятия, качество реализованного молока, молокопродуктов подкомплекса.

Надійшла 04.11.2014 р.